Gytis Piličiauskas, Rokas Vengalis,
Algirdas Kalinauskas,
Karolis Minkevičius

Vilūnų senovės gyvenvietės

2020 m. LLDJ projektas vykdytas Vilūnų kaime (Kaišiadorių r., Kruonio sen.), teritorijoje, kur 2015 m. žvalgymų metu buvo aptiktos kelios senovės gyvenvietės. Suprojektuotas dujotiekis jas kirto ir būtų stipriai pažeidęs, todėl UAB „Alvora“ užsakė atlikti detaliuosius tyrimus. Dėl didelių apimčių juos atliko dvi atskiros ekspedicijos – LII ir KU. Šiame straipsnyje pristatomi LII archeologų darbai Vilūnuose, KU tyrimai – p. 41–49, 96–102

Vilūnų senovės gyvenvietes IV ir V 2015 m. paviršinių žvalgymų metu aptiko R. Vengalis ir G. Piličiauskas. Kadaise gerokai didesnio buvusio Kalvių ežero salos arba pusiasalio, taip pat šio ežero V kranto arimuose pastebėta daug titnago skaldos. Radiniai datuoti finaliniu paleolitu – mezolitu (*ATL 2005 metais*, 2016, p. 458–465). Tais pačiais 2015 m. Vilūnų gyvenvietėje IV D. Kontrimas ištyrė 13 šurfų (13 m²) ir vizualiai žvalgė 2,1 ha arimų. Nesuarto archeologinio sluoksnio aptikti nepavyko, tačiau arime buvo titnago dirbinių ir skaldymo atliekų (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 44–47).

2020 m. LII atliko detaliuosius tyrimus Vilūnų gyvenvietės IV (buvusio ežero saloje ar pusiasalyje) V dalyje, gyvenvietės V R dalyje (buvusio ežero V kranto šlaitas) ir jas skyrusiame tarpe, kaip vėliau paaiškėjo, be archeologinio sluoksnio (buvęs ežero sąsiauris) (1 pav.). Iš pradžių planuota tirti 14 m pločio juostą, apimančią mechanizuotai šalinamo paviršinio sluoksnio zoną, tačiau jau tyrimų eigoje paaiškėjo, kad kai kur archeologinio

1 pav. Vilūnų senovės gyvenviečių IV ir V bei jų aplinkos tyrimų situacija: 1 – dujotiekio ašis; 2 – LII ištirtos perkasos; 3 – paviršiniai 2015 ir 2020 m. radiniai. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. A plan of the Vilūnai IV and V settlements and the surrounding area: 1 – the axis of the gas pipeline; 2 – trenches excavated by LII; 3 – surface finds from 2015 and 2020.

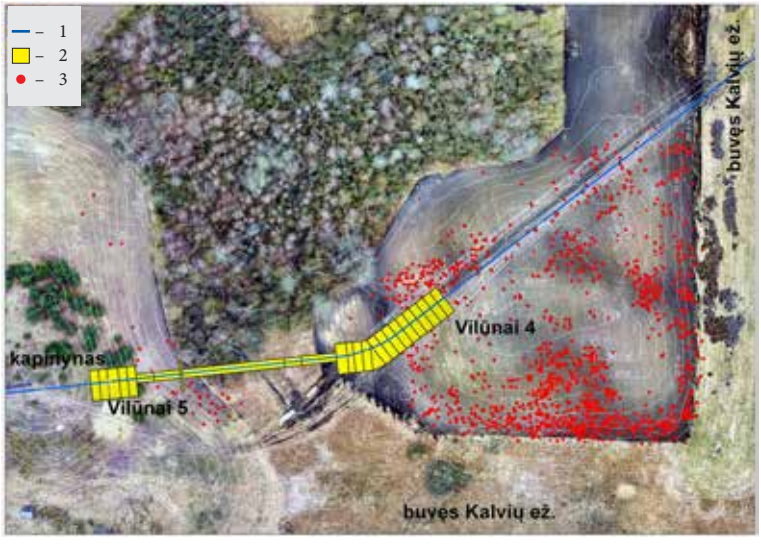

sluoksnio nėra arba jis yra giliai ir numatyti statybos darbai jų nenaikins. Tose vietose tyrimų plotas susiaurintas iki 4 m pločio, kad apimtų tik vamzdžiui kasamą tranšėją. Nesuartas smėlingas archeologinis sluoksnis ir įgilintų struktūrų užpildai tirti mentelėmis ir kastuvais 1 m^2 dydžio kvadratais, sijojant iškastą smėlingą gruntą per 5 mm akies sietus. Molingi ir durpingi gruntai kasti mentelėmis arba kastuvais jų nesijojant. Nesuartas archeologinis sluoksnis tirtas 10–20 cm storio mechaniniais lygiais, po kiekvieno lygio fiksuojant atidengto paviršiaus reljefą.

Ištirtos 26 įvairaus dydžio perkasos ir vienas 1x1 m dydžio šurfas – iš viso 1490 m^2 plotas. Vykstant kasinėjimams maždaug 3 ha teritorijoje Vilūnų gyvenvietėse IV ir V, taip pat Vilūnų kapinyne, esančiame kalvos viršuje, vykdyti vizualiniai paviršiaus žvalgymai, nesusiję su dujotiekio statyba. XIII–XVIII a. datuojamą Vilūnų kapinyną 2020 m. dujotiekio statybvietės ribose 2020 m. tyrinėjo G. Zabiela (žr. p. 225–230), o tais pačiais metais, bet tik mokslininiais tikslais, į Š nuo dujotiekio – G. Petrauskas (žr. p. 179–187). Žvalgant siekta įžvelgti radinių pasiskirstymo dėsningumus tirtoje teritorijoje, palyginti nedidelėmis sąnaudomis surinkti kuo gausesnę radinių kolekciją iš Vilūnų salos–pusiasalio, kuri padėtų nustatyti šios vietos apgyvendinimo periodus, naudotas titnago skaldymo technikas, taip pat pažinti tirtų perkasų aplinką – surinkti radinių, kurie gali padėti interpretuoti perkasų radinius, ypač ten, kur jų rasta nedaug. Kasinėjant ir žvalgant surinkta beveik 12 tūkst. archeologinių radinių: 4444 vienetai (2,381 kg) keramikos, 7186 vienetai (13,552 kg) titnago, 19 vienetų (15,293 kg) kito akmens, 25 vienetai (824 g) metalinių, 5 vienetai medinių, 314 kaulų fragmentų (702 g). Perkasose užfiksuota 80 įgilintų struktūrų, tačiau antropogeninių buvo greičiausiai tik mažesnė dalis (2 pav.). Flotuota ir ištirta makrobotaniš-

2 pav. Įgilintų struktūrų vaizdas perkasos 64 įžemio paviršiuje (liniuotės padala – 50 cm). G. Piličiausko nuotr.

Fig. 2. A view of features in the natural layer at the bottom of trench 64 (scale divided into 50 cm increments).

3 pav. Bronzos ir geležies amžių riba datuotos duobės 80 pjūvis su trinamųjų girnų akmeniu centre. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. Cross-section of Feature 80 – a pit dated to the end of Bronze Age/start of Iron Age period, containing a quern-stone in the centre.

4 pav. Perkasoje 60 Vilūnų senovės gyvenvietėje V rasti keramikos ir metalo radiniai. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 4. Pottery sherds and metal artefacts discovered in trench 60 at the Vilūnai V settlement.

kai 160 l grunto iš archeologinio sluoksnio ir įgilintų struktūrų. Pati įdomiausia buvo duobė 80, kurioje aptikta sudegusi soros sėkla ir trinamųjų girnų apatinis akmuo (3 pav.). Anglis iš duobės datuota ^{14}C metodu vėlyvojo bronzos ir ankstyvojo geležies amžių riba.

Buvusio ežero saloje ar pusiasalyje (Vilūnai IV) ištirtos perkasos 39–55, buvusio ežero V šlaite (Vilūnai V) – perkasos 57–64, o tarp jų, ežero sąsiauryje – perkasa 56 (1 pav.). Buvusioje saloje–pusiasalyje tirtas tik suartas 20–40 cm storio archeologinis sluoksnis, išskyrus maždaug 20x15 m dydžio daubos pakraštį, kur buvo išlikęs nesuartas durpingas permirkęs 50 cm storio archeologinis sluoksnis su negausiais kaulo radiniais. Tiek arime, tiek dauboje vyravo vidurinio mezolito ir bronzos amžiaus radiniai, pavieniai buvo iš kitų epochų. Dauboje keramikos buvo labai nedaug, ji smulki, trapi, su granito priemaišomis, kitur ji neišliko. Rastas akmeninio kirvio su skyle fragmentas, gludinimui naudota smiltainio plyta, lydekos, briedžio ar elnio, smulkių kanopinių žvėrių kauliukų. Mezolito titnaginis inventorius iš perkasų Vilūnų saloje ar pusiasalyje labai panašus į paviršinių žvalgymų radinius – facetuoti laibi kūginiai skaldytiniai skeltėms skelti, rėžtukai iš skelčių, įvairūs ašmenėliai, lancetų ir mikrorėžtukų nedaug.

Kadaise buvusios Kalvių ežero V pakrantės šlaite (Vilūnai V) ištirtas iki 1,2 m storio deliuvinės kilmės archeologinis sluoksnis, litologiškai stratifikuotas, tačiau su persimaišiusiais vidurinio–vėlyvojo mezolito ir bronzos amžiaus radiniais. Lipdytinė keramika buvo lygiu arba brūkšniuotu paviršiumi, su stambiomis granito priemaišomis, kartais puošta horizontalių virvelių įspaudais, vienas indas – iki pat dugno (4 pav.). Bronzos amžiui skirtini keli plokščiai retušuoti peiliai, įkotinių nuoskalinių antgalių, akmeninės buožės fragmentas, mezolitui –

5 pav. Perkasos 60 Vilūnų senovės gyvenvietėje V titnago ir akmens radiniai G. Piličiausko nuotr.

Fig. 5. Flint and stone artefacts discovered in trench 60 at the Vilūnai site V.

ašmenėliai, trikampiai mikrolitai, trapecijos, gremžtukai (5 pav.). Arimo sluoksnyje taip pat aptikta pavienių žmonių kaulų, XVIII a. monetų, bronzinių papuošalų fragmentų, susilydęs mėlyno stiklo karolis, čia pakliuvę iš aukščiau buvusio degintinio–griautinio XIII–XVIII a. kapinyno. Jau prie pat buvusio ežero perkasoje 57 užfiksuoti 4 vertikalūs mediniai kuoliukai, tačiau jų stratigrafinė padėtis, galų smailinimas ir tai, kad jie puikiai išlikę, rodo juos esant vėlyvus – istorinių laikų.

Atlikus tyrimus dujotiekis buvo nutiestas per ištirtas perkasas. Rekomenduota suteikti teisinę apsaugą vertingiausiai Vilūnų senovės gyvenvietės IV daliai – daubai su išlikusiu nesuartu, iš dalies permirkusiu archeologiniu sluoksniu.

The Vilūnai settlements

The Vilūnai IV and V settlements (Kaišiadorys district) were investigated during the GIPL project. The LII expedition excavated a total area of 1490 m^2 and systematically surveyed c. 3 hectares of surrounding ploughed fields (Fig. 1). Nearly 12,000 archaeological finds were collected: 4,444 pottery sherds (2.381 kg); 7,186 pieces of flint (13.552 kg) (Fig. 5); 19 pieces of other stone artefacts (15.293 kg) (Fig. 3); 25 fragments (824 g) of metal artefacts; 5 fragments of wooden artefacts; and 314 bone fragments (702 g). A total of 80 features were identified, however only a small portion were of anthropogenic origin (Fig. 2). Floatation and macrobotanical analysis was performed on 160 litres of deposits from the archaeological layer and fills of features. An archaeological layer (20–40 cm thick) disturbed by ploughing was identified on the island–peninsula of the ancient Kalviai Lake (Vilūnai IV), except for a c. 20 x 15 m area on the edge of a depression which contained an undisturbed, waterlogged, peaty archaeological layer (50 cm thick) with scarce bone fragments. Both the ploughed layer and the depression contained a mixture of Mesolithic and Bronze Age finds, and isolated artefacts dating to other periods. An archaeological layer (1.2 m thick) of diluvial origin, located on a slope along the western shore of the ancient lake bed (Vilūnai V), was excavated and contained a mixed assemblage of Middle–Late Mesolithic and Bronze Age finds.

Mindaugas Pilkauskas,
Kęstutis Peseckas,
Giedrė Piličiauskienė,
Gytis Piličiauskas

Tyrimai Nidos akmens amžiaus gyvenvietėje

2020 m. liepos 10–13 d. vykdyti nedidelės apimties archeologiniai tyrimai Nidos senovės gyvenvietėje (UK 26019) (Neringa). Tyrimų tikslas buvo dvejopas: atidengti anksčiau (2012, 2016 m.) tirtų perkasų pjūvius ir surinkti mėginius mikromorfologinei grunto analizei, radioaktyviosios anglies datavimui (^{14}C AMS), angliukų rūšinei analizei, kaulų rūšinei analizei, pritaikyti tyrimus tuo pačiu metu vykusio festivalio „Archeologijos dienos Nidoje. Pajūrio akmens amžius“ lankytojams ir pristatyti vykdomus kasinėjimus.

Archeologinių radinių Nidoje aptinkama nuo XIX a. Ankstyvųjų tyrėjų indėlį plačiai aprašė archeologė Rimutė Rimantienė (Rimantienė R., *Nida. Senųjų baltų gyvenvietė*, Vilnius, 1989, p. 6–9). Geriau žinoma ir labai gausi archeologinė medžiaga yra iš šios mokslininkės tyrinėjimų 1974–1978 m. Tuomet per 5 tyrimų sezonus ištirtas 4640 m^2 plotas ir iškastas turtingas archeologinis sluoksnis, kuriame surinkta